

Jedino se strategijom koja definiše prioritete, ciljeve, aktere, resurse i rokove može odgovoriti na trenutne potrebe i izazove za sektor socijalnog preduzetništva u pogledu stvaranja podsticajnog pravnog i institucionalnog okvira u Srbiji.

Podsticajne politike za snažniji sektor socijalnog preduzetništva

Piše: Dina Rakin

Socijalna preduzeća karakteriše prihodovanje od prodaje roba ili usluga, ekonomska aktivnost, u formi značajne društvene inovacije i reinvestiranja profita sa namerom da doprinose ostvarenju društvenog cilja. Socijalno preduzetništvo u Srbiji čine organizacije različitih pravnih formi, misija, ciljeva, usmerene na različite ciljne grupe.¹ Ove forme preduzeća imaju značajnu ulogu posebno u sektoru socijalnih usluga, kao pružaoci, i u radnoj integraciji, tj. zapošljavanju, višestruko marginalizovanih grupa stanovništva (poput bivših osuđenika, ovisnika, migranata, itd.).

Sektor socijalnog preduzetništva započeo je formiranje tokom protekle decenije u Srbiji. Međunarodna donatorska zajednica, zajedno sa domaćim civilnim sektorom bila je jedan od najznačajnijih promotera ovog koncepta. Proces evropske integracije podstakao je brojne inicijative u sektoru socijalnog preduzetništva, pre svega kroz finansijsku podršku.

Učešće socijalnih preduzeća u oblasti privrede je skromno, kao i njihov uticaj u društvu. Bruto domaći proizvod koji su socijalna

preduzeća ostvarila 2012. godine je 6.819,2 miliona dinara, što je činilo 0,2% BDP-a Republike Srbije te godine. Ekonomski uticaj ovih preduzeća je slab, ne samo u odnosu na druge sektore u Srbiji već i u poređenju sa doprinosom koji ova preduzeća imaju u evropskim državama.² Doprinos socijalne ekonomije u ukupnom BDP-u EU je oko 11%.³ U sektoru socijalnih preduzeća bilo je zaposleno 10.326 lica, što je činilo 0,6% od ukupnog broja zaposlenih u Srbiji, što znači da ovaj sektor mobilise mali broj radno sposobnog stanovništva, u poređenju sa 6,5% radne snage u EU-27. Pored lica koja su plaćena za svoj rad, sektor socijalnih preduzeća angažovao je 23.836 volontera.⁴

Skroman ekonomski i društveni uticaj socijalnih preduzeća je posledica iznad svega nepodsticajnog okruženja u kome deluju socijalna preduzeća. Okruženje socijalnih preduzeća čini skup raspoloživih resursa koji utiču na uspeh ostvarenja njihovog društvenog cilja – rešavanje određenih problema u lokalnoj zajednici. Najznačajniji resursi za socijalna preduzeća jesu ljudi i mreže. Još jedan značajan resurs je

pravno-institucionalni okvir, od kog posebno zavisi uspešnost upotrebe prethodno spomenutih resursa, direktno i indirektno vezanih za jedno socijalno preduzeće.⁵ Što je okruženje osetljivije, fleksibilnije i otvorenije za rešavanje lokalnih problema, u toj meri je veća šansa da socijalna preduzeća uspešno deluju u zajednici.

Kako je okruženje socijalnih preduzeća u Srbiji neadekvatno uređeno i nije dovoljno stimulativno, akteri koji deluju u sektoru imaju ograničen domet delovanja. Osim socijalnih preduzeća, koje karakteriše snažna motivacija, ali često i odsustvo adekvatnih upravljačkih veština, organizacije civilnog društva koje se bave zagovaranjem u ovoj oblasti čine značajan resurs socijalnih preduzeća.⁶ Pored poznavanja politika, ove organizacije, poput onih udruženih u Koaliciji za razvoj socijalnog preduzetništva, pružaju finansijsku podršku i podršku u vidu razvoja znanja i veština i u zagovaranju podsticajnijeg okruženja za razvoj socijalnog preduzetništva. Ostali bitni akteri su organi javne uprave (nacionalne, regionalne i lokalne institucije), finansijske institucije i privreda. Njihov zadatak je da kreiraju podsticajne politike, mapiraju potrebe, osmišljavaju mere podrške (finansijske ili nefinansijske prirode), kao i da podstiču saradnju različitih subjekata kako bi se podstakla proizvodnja dobara i usluga, a time uticalo na razvoj ekonomskog i socijalnog kapitala. Javne institucije u Srbiji karakteriše nedovoljno poznavanje koncepta i prakse, a ukoliko su i upoznati, ne prepoznaju način da doprinesu sektoru i najčešće ga smatraju instrumentom za smanjenje nezaposlenosti. Privatni sektor (finansijske institucije i preduzetnici), s druge strane, slabo poznaju socijalno preduzetništvo, a takođe bi mogli biti uključeni u razvoj sektora kroz proizvodnju i prodaju usluga i roba u saradnji sa socijalnim preduzećima.

Da bi se osnažio uticaj socijalnih preduzeća, i društveni i ekonomski, neophodno je urediti i unaprediti okruženje. Usled toga što pravni i institucionalni aspekt okruženja u velikoj meri utiče na kreiranje i finansijskih

instrumenata, potpore za razvoj socijalnog preduzetništva, rad je usmeren na analizu javne politike u ovoj oblasti, a zaključci na njihovo unapređenje.

Zašto su politike nestimulativne?

Pravni i strateški okvir kojim se uređuje oblast socijalnog preduzetništva u Republici Srbiji nije adekvatan niti dovoljno stimulativan za razvoj socijalnog preduzetništva. Ne postoji jedinstven zakon koji reguliše okvir delovanja socijalnog preduzetništva,⁷ kao što ne postoji ni jedinstvena strategija koja predviđa aktivnosti i mere za razvoj ovog sektora u Srbiji. Međutim, iako je pravni okvir nedovoljno uređen, to ne znači da on onemogućava praksu socijalnog preduzetništva. Postojeći zakoni i strategije kojima je trenutno omogućen razvoj socijalnog preduzetništva uređuju polje delovanja socijalnih preduzeća, način njihovog osnivanja i način oporezivanja. Oni sadrže odredbe koje mogu, uz određena prilagođavanja, biti podrška razvoju socijalnog preduzetništva.

Zakon o zadrugama, usvojen krajem 2015, prepoznaje socijalne zadruge kao formu socijalnih preduzeća. Razvoj socijalnog zadrugarstva jedan je od načina da se tradicionalni sektor socijalne ekonomije, pre svega, transformiše ka modernim načinima rešavanja društvenih problema, na tržišno orijentisan način. Prema podacima iz Agencije za privredne registre, po novom zakonu osnovana je samo jedna socijalna zadruga.⁸ Skromna definicija socijalnih zadruga i odsustvo instrumenata (npr. finansijskih sredstava namenjenih osnivanju/transformaciji (socijalnih) zadruga, uvođenje socijalne klauzule, itd.) koji bi podstakli njihov razvoj, razlozi su zbog kojih se ovaj sektor ne razvija. S obzirom da zakon takođe ne predviđa donošenje podzakonskih akata kojim bi se koncept socijalne zadruga operacionalizovao i u punom smislu one stavile u funkciju i podstakao njihov razvoj, otvoreno je pitanje kako će se pristupiti promociji i razvoju socijalnog zadrugarstva.

Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom Republike Srbije⁹ je jedini zakon koji spominje termin „socijalna preduzeća“. Iako ne daje definiciju socijalnog preduzeća, on definiše uslove za njihovo uspostavljanje i određuje pravnu formu socijalnog preduzeća za osobe sa invaliditetom. Ukoliko ispune kriterijume, socijalna preduzeća mogu dobiti subvencije države da uzmu učešće u javnim nabavkama za pružanje usluga ili proizvodnju roba. Mnoga preduzeća ovog tipa ne spadaju u red uspešnih niti samoodrživih, jer zavise isključivo od državne podrške. Zbog toga se pomenuti model ne uzima kao primer za nova socijalna preduzeća, niti kao pravac razvoja socijalnog preduzetništva.

Forma privrednog društva, pre svega društva sa ograničenom odgovornošću (DOO), ostavlja mogućnost za osnivanje i delovanje socijalnih preduzeća u smislu da ne zabranjuje privrednu delatnost sa društvenim motivima. Međutim, usled nepodsticajnih fiskalnih i poreskih politika, socijalna preduzeća se retko osnivaju u ovoj formi. Ovo pre svega znači da za DOO sa društvenim ciljem nema nikakvih poreskih olakšica (npr. u pogledu tretiranja ovih preduzeća kao neprofitnih/udruženja u slučaju da profit reinvestiraju u preduzeće), kao što se ni na nivou javnih nabavki ne uvode (socijalne) klauzule koje bi prepoznale preduzeća koja imaju „dodatnu vrednost“.

Kako su prethodne pravne forme neadekvatne i nestimulativne za socijalna preduzeća, najveći broj je osnovan u formi udruženja. Još jedan razlog razlog je u tome što većina inicijativa i potiče iz neprofitnog sektora. Aktuelni Zakon o udruženjima omogućava privrednu delatnost, što socijalnim preduzećima nudi mogućnost da testiraju svoj inovativni preduzetnički pristup rešavanju društvenih problema. Njima je socijalno preduzetništvo samo jedan od načina da reše određeni problem (pružaju inovativnu socijalnu uslugu određenoj grupi u potrebi, npr.). Ovo im daje i dodatnu fleksibilnost i mogućnost da na različite načine obezbeđuju finansijske resurse.

Socijalna preduzeća mogu da budu osnovana i na osnovu Zakona o zadužbinama i fondacijama. Kao i u slučaju udruženja, i ove forme mogu imati privrednu delatnost uz skromne poreske olakšice. Ono što ovu pravnu formu dodatno karakteriše, kao i privredno društvo, jeste to što ne moraju da ispunjavaju participativnost kao jednu od tri suštinska principa po kojima deluju socijalna preduzeća.¹⁰ Ipak, u statutima mogu dodati ovaj element demokratskog upravljanja.

Nova Strategija za podršku razvoju malih i srednjih preduzeća i konkurentnosti od 2015. do 2020. godine predviđa promociju socijalnog preduzetništva. Iniciranje izrade strateškog dokumenta koji se odnosi na socijalno preduzetništvo u okviru ove strategije bi imalo posebnu vrednost u pogledu toga što bi u razvoj sektora bilo uključeno i ministarstvo nadležno za poslove privrede. Ovo je potrebno kako bi se upotpunio pristup u kome je samo ministarstvo nadležno za rad i socijalnu politiku aktivno na polju donošenja politika za ovaj sektor, što svodi doprinos sektora isključivo na podršku marginalizovanim grupama stanovništva, zanemarujući njegov ekonomski doprinos razvoju društva.

Nacionalna Strategija za podsticajno okruženje za razvoj civilnog društva u Republici Srbiji za period 2015–2019,¹¹ koje je u procesu izrade, takođe prepoznaje koncept socijalnog preduzetništva, ali u poslednjoj verziji dokumenta ova oblast je svedena na proces izrade Zakona o socijalnom preduzetnistvu, koji je ministarstvo nadležno za poslove zapošljavanja pokrenulo još 2015. godine. Proces usvajanja Strategije, koji je i dalje u toku, vodi zaključku da ovo nije adekvatan okvir u kome je dovoljno da se sektor socijalnog preduzetništva uređuje.

Uprkos stavu mnogih socijalnih preduzeća u Srbiji, da im celovit zakon nije nužno potreban,¹² već skoro četiri godine unazad, tj. od 2013, Vlada nastoji da donese zakon kojim se reguliše oblast socijalnog preduzetništva. Poslednja radna grupa uspostavljena je tokom novembra 2016. Organizacije civilnog

društva su rad Radne grupe, u njenom prethodnom i trenutnom sazivu, ocenile kao netransparentan, zbog čega su ove interesne grupe opravdano nepoverljive prema izgledu zakona. Postoji bojazan da im neće biti namenjen, niti će odgovarati njihovim potrebama i interesima. Ovo je vrlo značajno da se napomene, jer oslikava ustaljenu praksu donošenja politika „odozgo“ (*top-down*), sa slabim ili nikakvim učešćem zainteresovanih strana ili javnosti u procesu donošenja politike.¹³

Potreban je jasan strateški i pravni pristup ovom sektoru, kako zbog sveobuhvatnosti teme, tako i zbog boljeg efekta koji bi akteri mogli da ostvare u datom pravno-institucionalnom okviru. Sveobuhvatne konsultacije i izrada strateškog dokumenta treba da artikulišu prioritete i konkretne pravne-zakonodavne i institucionalne intervencije. U tom procesu bi učestvovali, pre svega, akteri u sektoru socijalnog preduzetništva kao primarno zainteresovana javnost. Dodatno, ovakav pristup bi omogućio predstavljanje koncepta široj javnosti. Na temelju takve strategije koja definiše prioritete, ciljeve, aktere i resurse, rokove, jedino je moguće odgovoriti na trenutne potrebe na sveobuhvatan način, kako sektora, tako i društva, i stvoriti društveni konsenzus o pravcima njegovog budućeg razvoja. Svoje pravno uobličjenje treba da dobije u zakonu ukoliko i kada se za tim pojavi potreba. Krovni zakon koji reguliše oblast socijalnog preduzetništva može koristiti sektoru kako bi podstakao njegov razvoj kroz potvrđivanje prakse u pravnoj formi sa konkretnim poreskim olakšicama i jasnom mestu socijalnih preduzeća u odnosu na druge aktere u sektoru, a ujedno onemogućavajući manipulaciju ovim načinom poslovanja.

Značaj promocije socijalnog preduzetništva prepoznat je u već pomenutoj Strategiji za podršku razvoja malih i srednjih preduzeća i konkurentnosti za period od 2015. do 2020. godine.¹⁴ Ovo je posebno značajno, jer je promocijom, odnosno podizanjem svesti u javnosti o mogućnostima i potencijalu

jednog ovakvog ekonomskog modela u našoj sredini, moguće prevazići izazove u pogledu neadekvatne institucionalne podrške s kojima se sektor suočava.

...A institucije?

U Srbiji ne postoji samo jedna institucija koja je nadležna za poslove socijalnih preduzeća. Od skora, pojedine institucije su sistematizacijom radnih mesta uvele dodatne poslove u vezi sa socijalnim preduzetništvom. Primeri takvih institucija su ministarstvo nadležno za socijalnu politiku, sa Odsekom za podsticanje razvoja socijalnog preduzetništva, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom,¹⁵ kao i Privredna komora Srbije, sa Biroom za socijalno preduzetništvo (koji je za manje od godinu dana postojanja ukinut). S obzirom na to da nije jasno koju podršku ove institucije pružaju socijalnim preduzećima, za koji aspekt i koji tip socijalnih preduzeća su nadležne, niti na temelju kog pravnog dokumenta to čine, a sa vrlo slabim znanjima o konceptu, izlišno je dodavanje poslova, kad je njihov učinak ograničen.

Za razvoj socijalnih preduzeća posebno je značajna uloga lokalnih samouprava, jer su i jedni i drugi usmereni na razvoj i podršku lokalnoj zajednici, u kojoj identifikuju potrebe i zajednički bi trebalo da razvijaju ideje za odgovor na te potrebe. Na ovom nivou je moguće identifikovati odsustvo kapaciteta, kako za razvoj socijalnog preduzetništva, tako i za institucionalizaciju saradnje, uprkos postojanju primera dobre prakse.¹⁶

Ipak, na nivou nacionalnih institucija moguće je identifikovati skroman resurs u okviru Republičkog sekretarijata za javnu politiku i Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, čiji predstavnici učestvuju kao posmatrači u telu Evropske komisije GECES¹⁷ usmerenom na praćenje i razvoj politika u oblasti socijalnog preduzetništva na nivou Evropske unije. Skromnost ovog resursa se ogleda u pogledu uticaja koji ove institucije i njihovi zaposleni imaju

na donošenje politika uopšte, a posebno u oblasti socijalnog preduzetništva.

Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva je imao najviše interesovanja i inicijativa u oblasti socijalnog preduzetništva. Jedna od najznačajnijih je izrada izveštaja o merama za podsticaj razvoju socijalnog preduzetništva, koji je sproveo tim OECD stručnjaka u 2012. godini. Ovaj dokument na sveobuhvatan način daje jasne smernice kako bi se moglo urediti okruženje, ali i razviti kapaciteti socijalnih preduzeća u Srbiji da bi se sektor održivo razvijao.¹⁸

Srbija ima razvijen projekat statističkog praćenja socijalnih preduzeća, koji je implementirao Republički zavod za statistiku u saradnji sa SeCons – grupom za razvojnu inicijativu i Grupom 484.¹⁹ U dve etape, tokom 2008. i 2012. godine, praćeno je stanje u sektoru, na osnovu čega su dobijeni podaci o potencijalu sektora, ali i o preprekama za njegov razvoj. Podaci o sektoru su od suštinskog značaja za usmeravanje njegovog razvoja, te je ovaj projekat potrebno institucionalizovati i na godišnjem nivou praviti analize kretanja sektora i na tom temelju unapređivati politike.

Uprkos tome što unutar javnih institucija (nacionalnih, regionalnih i lokalnih) nema dovoljno kapaciteta da se sektor održivo izgradi, u sektoru civilnog društva postoji značajan potencijal koji upravo institucije mogu da iskoriste. S obzirom na to da je socijalno preduzetništvo relativno nova i kompleksna praksa, potrebno je iskoristiti sve postojeće resurse, kako bi se izgradile institucije podrške njegovom razvoju. Organizacije okupljene oko Koalicije za razvoj socijalnog preduzetništva već niz godina rade na promociji sektora socijalnog preduzetništva. Oni istražuju evropsku i srpsku praksu, kao i evropska institucionalna i zakonska rešenja i rade na tome da predloži koje iznose budu prilagođeni domaćim uslovima i praksi. Saradnjom institucija i drugih prethodno pomenutih aktera moguće je izgraditi potrebne kapacitete za podršku sektoru.

Sektor socijalnog preduzetništva okupljen oko Mreže socijalne ekonomije Srbije (SENS)

je neizostavan sagovornik u razvoju socijalnog preduzetništva. Iako okuplja deo praktičara različitih pravnih formi i ciljeva, ona ne obuhvata sva socijalna preduzeća i neophodno je reorganizovati i proširiti je, kako bi bila zaista reprezentativna. Međutim, i iskustva onih koji je trenutno čine su od suštinskog značaja za oblikovanje politika koje se odnose na sektor socijalnog preduzetništva.

Kako do povoljnog okvira za razvoj socijalnog preduzetništva?
– zaključci i preporuke

Iako javne politike nisu jedino rešenje da se podstakne razvoj sektora, one mogu imati suštinsku ulogu u mobilizaciji resursa koji će izgraditi sistem podrške, podstaći inovacije i obezbediti dobra i resurse od kojih će građani imati koristi. Participativan pristup artikulisan u jednoj strategiji namenjenoj ovom sektoru bi osigurao vlasništvo većeg broja aktera nad temom i time doneo najpogodnije rešenje za razvoj sektora. Parcijalna rešenja sadržana u različitim strateškim dokumentima ne mogu da obezbede potrebnu sveobuhvatnost, a dosta često i koherentnost pristupa uređenju ove oblasti. Jedinствена strategija bi u velikoj meri olakšala uvođenje teme socijalnog preduzetništva u sistem javne uprave, uobličila potrebe sektora i obezbedila mu podsticajne instrumente i konačno, obezbedila da se izgrade kapaciteti svih aktera. Dodatno, evaluacija i nadzor nad primenom strategije bi vodio paralelnom procesu unapređenja politike za ovu oblast.

Suštinski elementi bez kojih strategija ne sme da bude, uprkos tome što će tek širok krug konsultacija artikulirati prioritete, jesu: definicija/određenje socijalnog preduzetništva, razlikovanje socijalnih preduzeća od organizacija koje pružaju podršku socijalnim preduzećima i bave se njihovom promocijom, instrumenti za razvoj socijalnog preduzetništva i, konačno, promocija socijalnog preduzetništva prvo među institucijama, zatim i u javnosti. Dokument mora pratiti realističan budžetski plan i utvrđivanje

nadležnog tela za koordinaciju izrade i sprovođenje mera. Posebno su izdvojeni sledeći elementi, jer čine suštinsku potporu razvoju sektora:

- Uzimajući u obzir činjenicu da je socijalno preduzetništvo nova pojava za državne institucije u Srbiji, posebno je bitno da strateški dokument definiše i ustrojstvo institucije koja bi bila nadležna za ovaj sektor (tj. njenu poziciju, nadležnosti i ovlašćenja). U izgradnji kapaciteta ovakve institucije (koja ne mora da bude novoformirana, već nastala kombinacijom postojećih resursa javne uprave), neophodno je da budu uključeni predstavnici civilnog društva koji imaju iskustva u izgradnji podrške sektoru socijalnog preduzetništva. Nadležna institucija nužno mora biti usmerena na horizontalnu koordinaciju politika i na saradnju sa različitim akterima, kako na svim nivoima vlasti, tako i u odnosu na aktere van javnog sektora.
- U dokumentu mora da bude predviđeno prilagođavanje postojećih zakona i podzakonskih akata kako bi se postojeći pravni okvir prilagodio potrebama socijalnih preduzeća. To bi pre svega podrazumevalo da se oporezivanje ovih preduzeća prilagodi njihovoj društvenoj ulozi. Posebno je značajno da se javne nabavke prilagode ovim tipovima preduzeća kroz uvođenje mehanizma poput socijalne klauzule.
- Praćenje sektora je od suštinskog značaja za određivanje pravaca njegovog razvoja, utvrđivanje njegovog ekonomskog i društvenog uticaja, te u strateškom dokumentu nikako ne sme da se zanemari uspostavljanje registra socijalnih preduzeća, kao i kontinuirano praćenje sektora.
- Od suštinskog značaja za razumevanje i prihvatanje sektora među predstavnicima institucija i građanima jeste povećanje vidljivosti sektora, tj. njegova promocija kroz komunikaciju kvaliteta proizvoda socijalnih preduzeća i prednosti kupovine od preduzeća koja doprinose dobrobiti lokalne zajednice.
- Da bi se senzibilisale i osnažile lokalne institucije, potrebno je promovisati značaj saradnje u oblasti socijalnog preduzetništva za razvoj lokalne zajednice. Na taj način bi se podigli kapaciteti za razvoj i institucionalizaciju prakse socijalnog preduzetništva na lokalnom nivou.
- Takođe, koncept socijalnog preduzetništva u punom smislu treba da se promoviše i među socijalnim preduzećima, a njihovi kapaciteti u pogledu poslovanja podignu, kako bi bili održivi, tačnije manje zavisni od donacija i društveno odgovornog poslovanja.

BIBLIOGRAFSKE NAPOMENE

- 1 Dina Rakin, „Socijalna preduzeća u Srbiji i Evropi“ (Beograd: Evropski pokret u Srbiji, 2015). Dostupno na: <http://www.emins.org/uploads/useruploads/forum-it/06FS--Socijalna-preduzeca.pdf> (pristupljeno: 6. 6. 2016).
- 2 Slab društveni uticaj se određuje u odnosu na: ostvarenje misije i cilja osnivanja (zapošljavanje i obezbeđivanje radne integracije ranjivih grupa stanovništva, pružanje usluga i dobara zajednici i pojedincima koji ne mogu da ih priušte, podsticanje održivog razvoja lokalnih zajednica, uticaj na zaštitu životne sredine); procenat reinvestirane dobiti u ostvarenje misije i cilja; procenat ranjivog stanovništva koje zapošljavaju. Detaljnije u: Dragan Vukmirović i dr., „Ekonomski uticaj socijalnih preduzeća u Srbiji“, (Beograd: Republički zavod za statistiku, SeConS grupa za razvojnu inicijativu, Grupa 484, 2014). Dostupno na: http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/40/87/Socijalna_preduzeca_srpski.pdf (pristupljeno: 6. 6. 2016).
- 3 „Social economy and social entrepreneurship“, *Social Europe guide - Volume 4*, 29/04/2013 (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013) Dostupno na: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7523> (pristupljeno: 6. 6. 2016).
- 4 Ibid.
- 5 Prof. Colin Mason, Dr. Ross Brown, „Entrepreneurial Ecosystems and Growth Oriented Entrepreneurship“ (Background paper prepared for the workshop organised by the OECD LEED Programme and the Dutch Ministry of Economic Affairs on Entrepreneurial Ecosystems and Growth Oriented Entrepreneurship, The Hague, Netherlands, 7th November 2013, Final Version: January 2014). Dostupno na: <https://www.oecd.org/cfe/leed/Entrepreneurial-ecosystems.pdf> (pristupljeno: 15. 8. 2016).
- 6 Autorka na ovom mestu pravi razliku između socijalnih preduzeća i organizacija koje se bave zagovaranjem u ovoj oblasti. To ne isključuje da se sama socijalna preduzeća ne bave zagovaranjem.
- 7 U Evropskoj uniji slična je situacija. Većina država članica nema jedinstven zakon kojim reguliše ovu oblast. Više o tome: „Social Enterprises and their Eco-systems: Developments in Europe“ (European commission, 2016). Dostupno na: <http://emes.net/news/social-enterprise-mapping-update-just-published/> (pristupljeno: 20. 12. 2016).
- 8 Registar Agencije za privredne registre, Komunikacija sa predstavnicima ministarstva privrede tokom avgusta 2016. godine.
- 9 Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 36/2009, 32/2013. Dostupno na: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_profesionalnoj_rehabilitaciji_i_zaposljavanju_osoba_sa_invaliditetom.html (pristupljeno 12. 6. 2016).
- 10 Osim participacije zaposlenih i članova u procesu donošenja odluka od značaja za poslovanje i razvoj socijalnog preuzeća, druga dva bitna principa su: jasna socijalna misija i učešće na tržištu (ekonomski princip).
- 11 Nacrt Nacionalne strategije za podsticajno okruženje za razvoj civilnog društva u Republici Srbiji za period 2015–2019. godine, dostupno na: <http://civilnodrustvo.gov.rs/podsticajno-okruzenje/pravni-okvir/nacionalna-strategija.371.html> (pristupljeno 16. 6. 2016).
- 12 Sastanak sa socijalnim preduzećima održan je u novembru 2015, sa ciljem da dobije povratnu informacije o poslednjem nacrtu Zakona o socijalnom preduzetništvu. Sastanak je organizovala Koalicija za razvoj socijalnog preduzetništva i autorka je bila prisutna na sastanku. Odnos socijalnih preduzeća prema pravnom regulisanju sektora je podeljen i većina njih smatra da zakon ne bi nužno doprineo održivosti ili skaliranju poslovanja. Razlog za takav stav leži u činjenici da socijalna preduzeća nisu konsultovana niti uključena u proces kreiranja politike i smatraju da rešenje politika iz te vrste procesa nije motivisan da doprinose razvoju sektora, već je reč o skupljanju političkih poena na temelju ideje o rešavanju pitanja nezaposlenosti. (Izvor: Izveštaj sa sastanka. 12. 11. 2015, Njuzleter poslat na listu kontakata Smart kolektiva 20. oktobar – 20. novembar 2015).
- 13 Transparentnost Srbija, „Javne rasprave u Republici Srbiji – analiza pravnog okvira i prakse“. Dostupno na: <http://www.transparentnost.org.rs/index.php/sr/component/content/article?id=287:javne-rasprave-u-republici-srbiji-analiza-pravnog-okvira-i-prakse> (pristupljeno 7. 6. 2016).
- 14 Strategija za podršku razvoja malih i srednjih preduzeća, preduzetništva i konkurentnosti za period od 2015. do 2020. godine, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 35/2015. Dostupno na: <http://www.privreda.gov.rs/wp-content/uploads/2015/06/Strategija-mala-i-srednja-preduzeca.pdf> (pristupljeno 14. 7. 2016).
- 15 Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Organizaciona šema Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja. Dostupna na: http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/OSNOVNA_organizaciona_shema_17_07_2014_sa_brojovima.pdf (pristupljeno 15. 6. 2016).

ISTRAŽIVAČKI FORUM

predstavlja programsko telo Evropskog pokreta u Srbiji i funkcionalni mehanizam za uključivanje relevantnih nezavisnih stručnjaka, članova i bliskih saradnika EPU-s-a u istraživačko-analitički rad, odnosno proces zagovaranja alternativnih predloga javne politike u svim oblastima relevantnim za proces evropske integracije Srbije.

Cilj IF-a jeste da sveobuhvatnim, multidisciplinarnim i pravovremenim praktično-politički usmerenim istraživanjima, podrži zagovaračke napore EPU-sa i doprinose poboljšanju kvaliteta javnih politika.

Kralja Milana 31/II
11000 Beograd
Republika Srbija
tel: + 381 11 3640 174
fax: + 381 11 3640 202

www.emins.org

- 16 Davorka Vidović, Dina Rakin, „(Ne)podsticajni pravni i institucionalni okvir i uspešne lokalne priče socijalnog preduzetništva: iskustva iz Srbije i Hrvatske“ (Beograd: Evropski pokret u Srbiji, 2016). Dostupno na: <http://www.emins.org/uploads/useruploads/forum-it/09-PB-Socijalno-preduzetnistvo-NET.pdf>
- 17 Grupa eksperata Komisije o socijalnom preduzetništvu (fra. *Groupe d'experts de la Commission sur l'entrepreneuriat social (GECES)*).
- 18 „Podsticanje socijalnog preduzetništva i osnivanja socijalnih preduzeća u Republici Srbiji, izveštaj za Republiku Srbiju“, (Beograd: Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, 2012). Dostupno na: <http://www.sens.rs/images/pdf/Pdsticn-sciling-prduztnitv-i-snivn-scilnih-prduz-u-Rpublici-Srbii1.pdf> (pristupljeno: 2. 11. 2016).
- 19 Dragan Vukmirović i dr., „Ekonomski uticaj socijalnih preduzeća u Srbiji“, (Beograd: Republički zavod za statistiku, SeConS grupa za razvojnu inicijativu, Grupa 484, 2014). Dostupno na: http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/40/87/Socijalna_preduzeca_srpski.pdf (pristupljeno 6. 6. 2016).

DINA RAKIN je istraživačica u Evropskom pokretu u Srbiji.

Rad Istraživačkog foruma Evropskog pokreta u Srbiji je delimično je podržan od strane Fondacije Institut za otvoreno društvo u saradnji sa Think Tank Fund programom Fondacija za otvoreno društvo. Mišljenja i stavovi izraženi u ovom radu predstavljaju stavove autora i ne odražavaju neophodno i zvanične stavove Evropskog pokreta u Srbiji, Fondacije Institut za otvoreno društvo niti Fondacija za otvoreno društvo.